

1.01
Prejeto 20. 12. 2005

UDK 354.81:338.124.4(497.4)"1933/1934"

Miroslav Stiplovšek*

Prizadevanja banskega sveta Dravske banovine za omilitev posledic gospodarske krize z banovinskim proračunom za leto 1933/34

IZVLEČEK

Na potek III. zasedanja banskega sveta Dravske banovine februarja 1933 so vplivale zaostrene politične razmere po objavi federalistične Slovenske deklaracije in nadaljnja poglobitev velike gospodarske krize. Banski svetniki iz vrst režimske Jugoslovanske radikalne kmetijske demokracije so se ob odločni odklonitvi federalistične državne ureditve opredelili za udejanjenje ustavno določenih banovinskih samouprav, pri obravnavi banovinskega proračuna za leto 1933/34 pa so si prizadevali čim bolj omiliti posledice gospodarske krize. Dosegli so povečanje svoje vloge v proračunski razpravi, v kateri so osvetlili stopnjevanje krize v agrarnih panogah, industriji, obrti in trgovini ter v denarnih ustanovah. Pomemben dosežek je bilo zlasti oblikovanje novega bednostnega sklada za zmanjšanje brezposelnosti, prav tako pa so si banški svetniki s številnimi postavkami banovinskega proračuna prizadevali reševati hude socialne posledice gospodarske krize. Ta prizadevanja pa je minister za finance ob potrditvi banovinskih financ za leto 1933/34 le v višini 129 milijonov din v precejšnji meri razvrednostil.

Ključne besede: banski svet, velika gospodarska kriza, banovinski proračun, banovinska samouprava

ABSTRACT

ATTEMPTS BY THE DRAVSKA BANOVINA COUNCIL TO ALLEVIATE THE CONSEQUENCES OF THE GREAT DEPRESSION THROUGH THE 1933/34 BANOVINA BUDGET

The Third Session of the Dravska Banovina Council, in February 1933, was held at a time of sharpened political tension in the wake of the publication of the federalist declaration by the former Slovene People's Party, as well as the intensification of the Great Depression. Having resolutely rejected a federal state system, the councillors from the governing Yugoslav Radical Peasant Democracy opted for the implementation of provincial self-government, as constitutionally prescribed. In discussing the provincial budget for 1933/34, they sought to alleviate, as much as possible, the consequences of the Great Depression.

They succeeded in raising their profile in the budget discussion, where they highlighted the intensification of the Depression in agriculture, industry, handicraft, trade and financial institutions. A significant achievement was the creation of a new poor fund, intended to reduce unemployment. Through this and numerous other budgetary items, the councillors sought to address the serious social consequences of the Great Depression. However, their efforts to secure resources for a successful implementation of economic, social, educational

* Dr., redni profesor v pokojju, SI-1230 Domžale, Vodopivčeva 8

and cultural activities were effectively nullified by the Minister of Finance who only approved financial resources for 1933/34 to the amount of 129 million dinars, i.e. almost one fifth less than proposed.

Key words: Slovenia, Banovina Council, Great Depression, Banovina budget, Banovina self-government

Banski svet Dravske banovine, v katerega je minister za notranje zadeve imenoval predstavnike vseh okrajev in večjih mest,¹ je začel izvajati svojo poglavitno nalogo, svetovanje banu pri oblikovanju letnih banovinskih proračunov za gospodarske, gradbene, socialne, zdravstvene, šolske in kulturne dejavnosti ter številne banovinske ustanove,² pomembne za razvoj Slovenije, s I. zasedanjem januarja 1931, ko so se kazala prva znamenja velike gospodarske krize. V naših krajih so se leta 1930 pokazala najprej v kmetijstvu, naslednje leto se je kriza nadaljevala na finančno-denarnem področju, po razširitvi še na industrijo "je bila gospodarska aktivnost ohromljena".³ Problematika gospodarske krize na Slovenskem je v zgodovinopisju že precej obdelana, za kar ima posebne zasluge dr. France Kresal, ki je v številnih delih posvetil posebno pozornost tudi njenim socialnim posledicam med delavstvom, medtem ko je hudo poslabšanje kmečkega prebivalstva podrobneje prikazal zlasti dr. Žarko Lazarevič.

Stopnjevanje gospodarske krize naj ilustriramo le z nekaj podatki. Še leta 1930 je bilo pri različnih zavodih za socialno zavarovanje zavarovanih nad 132.000 delavcev in uslužbencev, naslednje leto se je njihovo število zmanjšalo za okoli 6%, leta 1933 pa je s 105.728 zavarovanci doseglo največji padec. Število odpuščenih delavcev se je v letih od 1931 do 1933 več kot potrojilo in v tem letu doseglo višek s skoraj 28.000 odpusti, število brezposelnih pa je bilo tedaj po oceni nad 44.500. Poslabšanje gmotnega položaja zaposlenih pa kaže podatek, da so se delavski zaslužki v obdobju gospodarske krize v primerjavi z letom 1929 zmanjšali za okoli 40%.⁴ Padec cen kmetijskih pridelkov in z njim zmanjšanje kupne moči kmetov, oziroma nesorazmerje hitrosti upadanja cen kmetijskih pridelkov in industrijskih izdelkov, je doseglo leta 1931 že 10% v škodo kmetijstva, do leta 1934 pa so se škarje cen razprle že na skoraj 35% ob dejstvu, da je bilo kar okoli 40% slovenskih kmetov zadolženih.⁵ "Zaradi padanja cen, te so se znižale kar za polovico - so bili kmetje prignani na rob propada." Poglavitna ovira za izboljšanje razmer v celotnem gospodarstvu pa je bila finančna kriza s kroničnim pomanjkanjem gotovine.⁶

¹ Leta 1930 je minister za notranje zadeve imenoval 24 bankskih svetnikov kot predstavnikov okrajev in 16 zastopnikov večjih mest (Službeni list kraljevske banske uprave Dravske banovine, št. 15, 30. 7. 1930), do III. zasedanja februarja 1933 pa je njihovo število naraslo na 42 (o kadrovski sestavi banskega sveta glej Vladimir Kološa: Banski svet Dravske banovine 1931-1941. Ljubljana 1980, str. 21-27).

² Pravilnik o organizaciji in delu bankskih svetov je po pooblastilu Zakona o bankski upravi izdal minister za notranje zadeve 3. julija 1930 (Službeni list kraljevske banske uprave Dravske banovine, št. 19, 20. 8. 1930).

³ Slovenska novejša zgodovina : od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848-1992, Ljubljana 2005, (dalje Slovenska novejša zgodovina) str. 474.

⁴ France Kresal: Delavstvo med gospodarsko krizo na Slovenskem. V: Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, 1970, št. 1-2, str. 81-89.

⁵ Žarko Lazarevič: Kmečki dolgovi na Slovenskem : socialni in ekonomski vidik zadolženosti slovenskih kmetov 1848-1948. Ljubljana 1994, str. 114-115.

⁶ Slovenska novejša zgodovina, str. 474 in 476.

O hudem poslabšanju položaja kmetijstva kot temeljni gospodarski panogi, o stopnjevanju krize v industriji, obrti in trgovini ter nelikvidnosti denarnih zavodov, so v prizadevanjih, da bi omilili negativne posledice krize ob banovinskih proračunih razpravljali tudi banški svetniki. Toda možnosti, da bi jih prek banovinskih financ zmanjšali, so se poslabševale. V ilustracijo navajamo, da je znašal od ministra za finance potrjeni obči banovinski proračun za leto 1931/32 116,4 milijonov din, realiziran je bil le 77 odstotno, banovinska podjetja in ustanove pa so načrtovale 35,6 milijonov din lastnih dohodkov. Še občutnejši padec banovinskih financ je bil v naslednjem proračunskem letu. Potrjeni obči proračun za leto 1932/33 je znašal 110,3 milijone din, realiziran pa je bil le v višini 66%, lastni dohodki banovinskih podjetij in ustanov pa so bili predvideni v višini 38 milijonov din. Naglo upadanje sredstev za banovinske dejavnosti je bilo na eni strani posledica zmanjševanje plačilne sposobnosti davkoplačevalcev zaradi poglobljanja gospodarske krize, na drugi strani pa je minister za finance ukinil državno dotacijo Dravski banovini za zadeve, ki so jih iz ministrstev prenesli nanjo, z novim trošarinskim zakonom pa je država prelila okoli 20 milijonov din dotedanjih banovinskih dohodkov v osrednji proračun.⁷ Državna finančna politika je bila mačehovska do Dravske banovine, minister za finance pa je svojo pravico do potrjevanja banovinskih proračunov izrabil v tem pogledu, da je znižal vse predloge banovinskih proračunov, ki jih je oblikoval ban dr. Drago Marušič po razpravah v banskem svetu. Za leto 1932/33 je zahteval, da mora biti banovinski proračun sestavljen po načelih strogega varčevanja, pri čemer je bilo treba izdatke znižati na "neobhodni minimum", novih obdavčitev pa ni dovolil.⁸ Takšne omejitve so veljale tudi za nadaljnje proračune v času gospodarske krize.

V skrajno zaostrenih gospodarsko-socialnih razmerah in omejevalnih proračunskih ukrepih je banški svet 15. februarja 1933 začel svoje III. zasedanje glede oblikovanja banovinskega proračuna za leto 1933/34. Nezadovoljni s svojo neučinkovito svetovalno vlogo pri obeh dosedanjih proračunih so banški svetniki zahtevali in tudi dosegli takšno spremembo procedure proračunske obravnave, ki je okrepila njihov vpliv in bila v nasprotju s tajnimi direktivami ministra za notranje zadeve.⁹ Pristanek bana na predhodno obravnavo novega proračuna v 20 članskem finančnem odboru so banški svetniki dobro izrabili in na sedmih sejah so predlagali tudi več resolucij, v katerih so osrednji vladi in banški upravi predlagali ukrepe za reševanje najbolj perečih gospodarskih, socialnih in prosvetnih problemov. Temeljiti razpravi v finančnem odboru je sledila še obravnava proračuna na treh plenarnih sejah. Zanj so banški svetniki uspeli doseči, da je potekala dvofazno, tako da je načelni razpravi sledila še podrobna obravnava posameznih proračunskih poglavij. Ban se je tudi odločil, da bo banskim svetnikom omogočil glasovanje o posameznih postavkah banovinskega proračuna, s čimer si je za pogajanja v Beogradu o njem zagotovil tudi izglasovano podporo banskega sveta.

⁷ Arhiv Republike Slovenije, fond AS 77, fond Banški svet (dalje AS 77, fasc. 10, priloga k proračunu za leto 1936/37 in Stenografski zapisnik 1. seje VII. zasedanja banskega sveta (BS) 17. 2. 1936.

⁸ Jutro, 20. 11. 1931, št. 269, Skrajno varčevanje pri sestavi samoupravnih proračunov.

⁹ Predsednik vlade in minister za notranje zadeve general Petar Živković je pred začetkom I. zasedanja izdal okrožnico, s katero je glede na posvetovalno vlogo banskega sveta pri banovinskem proračunu prepovedal delitev razprave o njem na načelno in specialno, prav tako pa ni dovolil o njem "kakršnega koli glasovanja ali preglasovanja" (AS 77, fasc. 1, priloga).

Dr. Marušič je v ekspezeju k predlogu banovinskega proračuna za leto 1933/34 poudaril, da je bilo njegovo sestavljanje na izhodiščih tekočega proračuna zaradi nadaljnjega poglobljanja gospodarske krize in novih omejitev pri pridobivanju dohodkov posebej "delikatno" ter bo zato tudi njegova obravnava v banskem svetu "izredno težka". Tako obči proračun (95,5 milijonov din) kot proračun banovinskih podjetij, zavodov in ustanov (44,5 milijonov din)¹⁰ je morala banska uprava "po sili razmer znatno zmanjšati" v primerjavi z odobrenim proračunom za leto 1932/33 in sicer za okoli 12,5%. Toda dejansko znižanje je bilo višje, ker je bilo iz novega proračuna treba odplačati še obveznosti iz preteklih let, še več zaostalih izplačil pa se je nabralo v zadnjem letu zaradi visokega izpada dohodkov. Iz teh razlogov je bilo samo za finančni oddelek določenih v novem proračunu več sredstev kot v dosedanem, da se bodo iz njih poravnale stare obveznosti do okrajnih cestnih odborov in bolnic. Vsi drugi oddelki oziroma dejavnosti pa so dobili v primerjavi s tekočim proračunom nižja sredstva. V okviru skrajnih varčevalnih ukrepov je bila izvedena tudi redukcija osebnih dohodkov vseh banovinskih uslužbencev. Ban je poudaril, da so si pri oblikovanju proračuna prizadevali za udejanjenje samo minimalnega programa, da "ne bi oškodovali vitalne interese gospodarskega in kulturnega razvoja v banovini", enako pomemben cilj pa je bil "omiliti z lastnimi sredstvi glavne trdote socialne bede".¹¹

Že začetek razprav v finančnem odboru je pokazal velika prizadevanja banskih svetnikov za oblikovanje realnega banovinskega proračuna in za izboljšanje banovega proračunskega predloga. Ob ugotovitvi, da ni dovolj le računsko uravnoteženi predlog proračuna, so na 1. seji finančnega odbora 15. februarja¹² najprej sprožili vprašanje realnosti predvidenih dohodkov. Ban je ob ugotovitvi, da je moral zaradi zmanjšane davčne sposobnosti znižati dohodke od banovinskih doklad k državnim davkom opozoril, da "ne more prikrivati" dvoma o dveh pomembnih proračunskih virih. Finančni minister za tekoče leto ni izplačal odobrene državne dotacije, v enaki višini pa je predvidena tudi v novem proračunu, tako da je skupaj negotovih kar 14 milijonov din teh dohodkov. Prav tako tudi dvomi tudi, da bo Narodna skupščina spremenila trošarinski zakon, s katerim je leta 1932 odzela banovinam visoke dohodke od trošarin na nekatere alkoholne pijače. Banski svetniki so podprli njihovo ponovno uvedbo in zahtevali energično posredovanje bana pri finančnem ministru z utemeljitvijo, da bodo le tako lahko omilili preobčutno znižanje izdatkov za kmetijstvo, javna dela in prosveto.

Že pri proračunu za obči oddelek in glavno pisarno banske uprave pa se je pokazalo, da se ne bodo sprijaznili s skromno posvetovalno vlogo na prvih dveh zasedanjih in da si bodo prizadevali za večje spremembe predloga proračuna. Tako so za omiljenje izredno pereče velike brezposelnosti mladih izobražencev različnih strok, ki naj bi tudi zato zašli "na razna stranpota" oziroma postali "komunisti ali zvržki družbe", zahtevali nova sredstva za njihovo zaposlitev v banski upravi. Ban je pristal na dodatna proračunska sredstva za nastavitvev 30 brezposelnih mladih strokovnjakov.

¹⁰ Lastni dohodki podjetij, ustanov in zavodov (s področja kmetijstva 24, zdravstva in socialnega skrbstva 13 in s področja prosvete 4) so bili predvideni v višini 33,7 milijonov din, dotacija iz občega banovinskega proračuna pa naj bi znašala 10,8 milijonov din.

¹¹ AS 77, fasc. 4, Stenografski zapisnik 1. seje III. zasedanja BS 15. 2. 1933.

¹² Finančni odbor je imel nato do 22. 2. sedem sej in ban je ocenil, da so razprave na njem tako pomembne, da je treba o njih voditi stenografske in uradne zapisnike (AS 77, fasc. 5).

Načelnik finančnega oddelka dr. Filip Orel je ob tem seznanil banske svetnike, da ima glede odločilnih sklepnih razprav o banovinskem proračunu pred komisijo finančnega ministrstva "najslabše izkušnje". Navedel je primer usode nekega predloga iz preteklega leta, o katerem je banski svet razpravljal "ure in ure" ter ga soglasno sprejel, pomočnik finančnega ministra pa ga je "kratkotomalo zavrnil in ni pripustil o njem nobene debate". Takšno ravnanje je razburilo Evgena Lovšina, ki je izjavil, "če je temu tako, da potem banski svet ničesar ne pomeni in da ne ve drugega izhoda, kot da odloži svoje mesto". Menil je, da banski svet, če bo enoten v podporo nekemu predlogu, mora biti "močnejši" kot pomočnik finančnega ministra. Še korak dalje je šel Stane Vidmar, ki je poudaril, da "bo treba v Beogradu bolj energično nastopiti" glede "absolutno upravičene" državne dotacije. V tem pogledu ban ne more zagroziti s protestnim odstopom, za tak korak pa se lahko odloči banski svet. Izrazil je prepričanje, če bodo vsi njegovi člani "odložili svoja mesta in, če bodo to storili tudi narodni poslanci, bo možno nekaj doseči". Posebej je poudaril, da morajo tudi poslanci podpreti proračunska prizadevanja banskega sveta. Rudolf Golouh pa je poudaril, da udejanjenje soglasne želje, da oblikujejo "najboljši proračun, ki bo obsegal vse potrebe", preprečuje "sedanja kompetenca" banskega sveta. Ta mora biti rešena "z novim zakonom, po katerem se bodo ustanovili avtonomni parlamenti slični kot nekdanji deželni zbor, ki bodo imeli svojo zakonodajno moč in finančno avtonomijo". Šele tedaj "bo možno nekaj napraviti, za sedaj pa to ni mogoče".

Takšno skrajno zaostritev razprave, ki je bila posledica nemoči banskega sveta pri uveljavljanju svojih predlogov v Beogradu, je poskušal pomiriti ban predvsem s poudarki, da je pri proračunu treba "upoštevati ne samo interes banovine, ampak obenem tudi celokupni državni interes, ki je pač močnejši kot naš", glede na njegovo delno kritje z državno dotacijo pa mora imeti finančni minister pri njem "nekaj besede". Premisliti je treba, ali je ustrezno, da se "za vsako malenkost" razmišlja o odstopu banskega sveta ali tudi njega osebno, "zlasti tam, kjer je očitvidno to neumestno z ozirom na finančni položaj". Spomnil je banske svetnike, da je glede odprave obveznega osebnega dela na cestah - kuluka, ki je bil "važno in veliko" vprašanje, "uspel brez velikih težav" ter dodal: "V splošno je treba najti neko srednjo pot". Pri tem je "jasno..., da nekaj moramo dobiti, vendar pa moramo nekaj cedirati z ozirom na interese celokupne državne politike". S temi utemeljitvami je bila ta, funkcionarjem banske uprave neljuba razprava, sklenjena.¹³

V splošni razpravi na plenarnem zasedanju se je prvi razpravljavec dr. Franjo Lipold osredotočil zlasti na odločno zavrnitev federalistične Slovenske deklaracije oziroma punktacij Slovenske ljudske stranke iz decembra 1932 in na problematiko udejanjenja ustavno določenih banovinskih samouprav.¹⁴ Ob tem je poudaril, da se bo prenos pristojnosti na banovine moral izvesti tudi na finančnem področju. Posebej se je zavzel, "da bo treba glavne konzumne davščine absolutno prepustiti banovinam". Njihova donosnost je namreč glede na stopnjo razvitosti posameznih banovin različna in "zastopniki naroda", t.j. banski svetniki "bodo mogli najbolj

¹³ V uradnem zapisniku 1. seje finančnega odbora 15. 2. 1933 (AS 77, fasc. 5) je bila razprava v primerjavi s stenografskim zapisnikom omiljena. Tako v njem niso bile omenjene grožnje z odstopi, iz njega pa je v celoti izpadla kritična Orlova razprava.

¹⁴ Oktroirana septembrska ustava iz leta 1931 je določala uvedbo banovinskih samouprav z izvojenimi banovinskimi zbori in odbori, ki bi imeli podobne proračunske in uredbodajne pristojnosti kot oblastni samoupravni organi po Vidovdanski ustavi. Udejanjenje tega ustavnega določila pa so centralistične sile v tridesetih letih preprečile.

presoajati v koliki meri se more" te davčne vire uporabiti za kritje banovinskih potreb. Za predlog banovinskega proračuna je poudaril, da v izrednih kriznih razmerah "ne more biti zrcalo naših želja" in so z njim "primorani predvsem skrbeti le za to, da se ohranijo dobrine, ki jih imamo". Izrazil je pričakovanje, da bo banska uprava že prihodnji banovinski proračun oblikovala "po predhodnem obravnavanju z zastopniki ljudstva" oziroma banovinskim zborom, kar bo omogočilo večje upoštevane perečih potreb prebivalstva.

Tudi glavni referent o stališčih finančnega odbora do predloga banovinskega proračuna dr. Maks Obersnel je posebej poudaril potrebo, da se "podeli našim banovinam široko samoupravo in zlasti tudi v finančnem pogledu neko samostojnost". Izrazil je željo, da vlada čim prej izdela zakonski osnutek tudi o finančnih virih za izvajanje številnih banovinskih samoupravnih dejavnosti. Plenum je seznanil, da je finančni odbor "na podlagi intenzivnega pretresa" prvotni predlog banovinskega proračuna dopolnil in popravil. Kljub temu, da je uspel izdatke povečati za okoli 4 milijone din, so ti "še vedno komaj zadostni, da se z njimi zagotovi našemu narodu na območju Dravske banovine oni gospodarski, socialni in kulturni eksistenčni minimum, ki se brez nepopravljive škode za narodni organizem tudi v sedanjih težkih časih ne sme okrniti". Pomembna "izpopolnitev" proračuna pa je zlasti predlog za ustanovitev "sklada za pobijanje brezposelnosti", ki naj bi v obvezni obliki izpolnjeval socialno nalogo, ki jo je izvajala banska uprava tudi prek prostovoljne pomožne akcije za pomoč brezposelnim in drugim socialno ogroženim.

Nato je s številnimi podatki osvetlil obseg "največje gospodarske krize", ki je glede na razvito gospodarsko strukturo Dravsko banovino "prav posebno težko" prizadela. Za kmetijstvo in živinorejo je ugotovil, da sta zaradi "nizkih cen potisnjena pod mejo svoje rentabilitete". Posebno hude so razmere v gozdnem gospodarstvu ter z njim povezanima lesno industrijo in trgovino, kjer so se dohodki od lesa, ki je bil največja izvozna postavka, v zadnjih štirih letih znižali za več kot dve tretjini. Zaradi težke krize rudarstva grozi v revirjih prebivalstvu "resnična katastrofa". Večina industrijskih panog je "skrčila svoje obratovanje, ponekod pa je delo celo popolnoma izostalo". Tudi obrt je "večinoma nezadostno" zaposlena, v nekaterih panogah pa je obrtnikom ogrozila eksistenco tudi moderna industrijska proizvodnja. "Najresnejša ovira ozdravljenja" gospodarstva pa je dejstvo, da "večina naših denarnih zavodov danes ni več likvidna". Vse to ima za posledico upadanja števila zaposlenega delavstva ter množične konkurze in prisilne poravnave. Dr. Obersnel je navedel tudi podatek, da je v banovini že prek 100.000 oseb brez stalnih dohodkov, pri čemer je poudaril, da so podpore "z ozirom na trajno krizo popolnoma nezadostne". Zaradi tega se poslabšujejo tudi zdravstvene razmere, kar se kaže v prepolnosti bolnišnic in njihovi nezmožnosti, da bi nudile ustrezno oskrbo vsem potrebnim. V takšnih razmerah pa tudi ni mogoče "dovolj storiti" za prosveto, kulturo in znanost.

Te "neznosne razmere" je bilo treba upoštevati pri načrtovanju neobhodno potrebnih dohodkov za banovinski proračun, pri čemer se je treba zavedati, da se produktivno gospodarstvo ne sme obremeniti tako, da bi ga ogrozili. Ker je že državni proračun "privil davčni vijak do skrajnosti", je bilo pri banovinskih davščinah treba "postopati z največjo opreznostjo". Dr. Obersnel je poudaril, da s skrbjo za proizvodnjo v krizi "tudi kapital vrši svojo socialno funkcijo". V tem pogledu je treba, da tudi banski svet opozori na probleme, ki jih je treba z državno

zakonodajo neodložljivo urediti. Izhodišče za reševanje gospodarske krize je sanacija denarnih zavodov. Tako kot v tujini bi bil potreben tudi v Jugoslaviji poseg države v gospodarstvo "po nekem sistematičnem načrtu" in v skladu z zakonodajo. Ugodno bi učinkovali zlasti spodbujevalni ukrepi za okrepitev proizvodnje.

Uvodne načelne razprave so pokazale, da so se banški svetniki pri obravnavi banovinskega proračuna zavedali vseh posledic stopnjevanja gospodarsko-socialne krize in si prizadevali "v svojem delokrogu" storiti vse, "kar naj prepreči nadaljnjo pavperizacijo slovenskega naroda". S sprejetjem predlogov finančnega odbora v plenumu "bomo imeli vsaj zavest, da smo storili to, kar je mogoče, da preprečimo najhujše, kajti narod, ki gospodarsko propada, propada tudi kulturno, moralično in socialno", je poudaril Rudolf Golouh. Kar dve tretjini banških svetnikov je po splošni načelni razpravi izrabilo možnost, da posredujejo želje in potrebe glede javnih del, kmetijstva, zdravstva, socialnega skrbstva in šolstva za območja, ki so jih zastopali. Razprava je pokazala tudi posebnosti posameznih območij in posebej posledice krize v njih, pogojene zlasti z različno gospodarsko strukturo. Nekateri razpravljavci so ob lokalnih zadevah opozarjali na nujnost čimprejšnjega reševanja tudi širših banovinskih problemov, npr. glede ustanovitve Kmetijske zbornice in izvedbe agrarne reforme ter ukrepov za zaščito vlagateljev pri denarnih zavodih.¹⁵

Pred prehodom na podrobno proračunsko razpravo sta ban in njegov pomočnik dr. Otmar Pirkmajer obširno razložila stališča banske uprave do problematike upravne dekoncentracije in samoupravne decentralizacije ter do zaostrenih političnih razmer po punkcijah SLS in pastirskem protisokolskem pismu katoliškega episkopata.¹⁶ Dr. Marušič pa se je opredelil tudi do nekaterih širših vprašanj, ki so jih sprožili banški svetniki v finančnem odboru in splošni plenarni razpravi. Ugotovil je, da "ogromni del tega", o čemer se je razpravljalo glede gospodarske problematike, ne spada v pristojnost banskega sveta in bi zato "lahko mirne duše prešli preko tega, če bi nas gospodarska stiska tako močno ne tlačila". Toda ta narekuje potrebo, da tudi v banskem svetu "damo par nasvetov, kako bi se sedanje neznosno stanje olajšalo". Poudaril je, da se strinja z njegovim pozivom o nujnem posredovanju osrednje vlade za rešitev finančne krize oziroma likvidnosti denarnih zavodov, kar je temelj za oživitev gospodarstva. Sprejel je tudi pobudo za sklic ankete strokovnjakov o ukrepih za zaježitev krize. Njena negativna posledica pri dohodkih banovinskega proračuna tudi onemogoča, da bi v večji meri prek njega gmotno podprli kmetijstvo. Tudi izvajanje velikega programa za elektrifikacijo banovine so omejena gmotna sredstva upočasnila. Na socialnem področju je banska uprava z organiziranjem pomožne akcije pokazala, da se zaveda svojih dolžnosti za ublažitev krize. Sredstva predlaganega obveznega bednostnega sklada pa morajo biti namenjena zlasti omilitvi brezposelnosti z nudenjem zaslužka pri javnih delih, le delno pa tudi podporam za nujno potrebne.¹⁷

V podrobni razpravi na 3. plenarni seji so banški svetniki najprej brez razprave sprejeli stališča finančnega odbora glede prvih dveh proračunskih poglavij, v katerih so bila določena sredstva za splošni in upravni oddelek (okoli 7,6%). Strinjali so se, da je zaradi stalnega naraščanja obsega poslovanja treba ohraniti stanje

¹⁵ AS 77, fasc. 4, Stenografski in uradni zapisnik 2. seje III. zasedanja BS 23. 2. 1933.

¹⁶ Miroslav Stiplovshek: Prizadevanja banskega sveta Dravske banovine za udejanjenje banovinske samouprave in decentralizacije uprave ter za razširitev svojih pristojnosti leta 1933. Zgodovinski časopis, 2001, št. 2, str. 231-253.

¹⁷ AS 77, fasc. 4, Stenografski in uradni zapisnik 3. seje III. zasedanja BS 24. in 25. 2. 1933.

banovinskih uslužbencev iz konca leta 1932.¹⁸ Ob podpori povišku sredstev za elektrifikacije se je razvila kritična razprava. Banski svetniki z območja Štajerske so protestirali, da se sredstva iz banovinskega proračuna uporabljajo skoraj izključno za nekdanjo Kranjsko. Dejstvo je, da je bila večina Štajerske glede elektrifikacije prepuščena delniški družbi, ki je upravljala elektrarno Fala, in si je prizadevala ustvariti čim višje dobičke, medtem ko je imela na Kranjske deželne elektrarne odločilni vpliv banska uprava, ki je skrbela za njihovo gospodarno poslovanje in tudi s sredstvi banovinskega proračuna usmerjala izvajanje njihovih del. Predlog o preimenovanju v "Banovinske elektrarne" je dr. Pirkmajer zavrnil z utemeljitvijo, da bi imel za posledico vzpostavitev nadzora državnega računovodstva nad njihovim poslovanjem in posledično zmanjšanje vpliva banske uprave v podjetju z okoli 5 milijonov din letnih dohodkov, ki ga je želela v celoti ohraniti. Ban je za umiritev razprave poudaril, da je v načrtu "absolutna elektrifikacija cele banovine" v skladu s finančnimi možnostmi, ki so trenutno omejene, in da bo o vsakoletnem poročilu Kranjskih deželnih elektrarn razpravljala banski svet.¹⁹

Sredstva za kmetijstvo so znašala le še dobrih 9% proračuna, z njimi pa naj bi posebej poskrbeli za strokovno izobraževanje in zadružništvo, proporcionalno so bile okrnjene vse druge postavke, najbolj pa je bila znižana dotacija za kmetijske zavode, ki naj bi se vzdrževali z lastnimi dohodki. Ker je zaradi socialne stiske upadalo število učencev v kmetijsko-nadaljevalnih šolah, je bila potrebna nova postavka za njihovo štipendiranje. Za preskrbo revnih kmetov s kakovostnimi semeni je morala banovina določiti dodatna sredstva tudi za semenogojstvo. Ker je država ukinila mariborsko gozdarsko šolo kot svojo ustanovo, je morala njeno vzdrževanje v celoti prevzeti banovina. Vse te predloge so banski svetniki podprli, ob novem zmanjšanju sredstev za kmetijstvo pa je vsebino celotne razprave najbolje opredelil že prvi razpravljavec Ivan Janžekovič z ugotovitvijo, da so postavke zanj "odločno prenizke in da štednja pri teh ni na mestu".²⁰ Na kritiko prenizke finančne podpore kmetijstvu je ban odgovoril, da je "popolnoma upravičena", toda okrnjeni dohodki mu ne omogočajo "izdatnejše" pomoči. V resoluciji o težkem stanju kmetijstva so banski svetniki za njegovo omilitev terjali od državne gospodarske politike tudi pocenitev kmetijskih kreditov in pospeševanje zadružništva.²¹

Kljub ugotovitvi, da mora banska uprava visoko razvitemu šolstvu v Dravski banovini posvetiti posebno pozornost, so se proračunska sredstva zanj zmanjšala na 5,3%. Prosvetni oddelek je v poročilu poudaril, da so "vse postavke kar najnižje", zaradi gospodarske krize pa je tudi država zmanjšala sredstva za kritje svojih obveznosti iz osrednjega proračuna. Ob "skoraj povsem" ukinjenih novih naložbah za reševanje prostorske stiske šol je moral banovinski proračun nameniti sredstva predvsem za pomoč občinam, ki niso zmogle plačevati dolgov za že izvedene gradnje in popravila šolskih poslopj. Glede na socialno stisko je bilo treba povečati podpore za šolsko prehrano. Tudi državne dotacije za gledališča in muzeje so se

¹⁸ V letu 1932 je bilo zaposlenih 1384 banovinskih uslužbencev, pri banski upravi in sreskih načelnstvih pa je bilo na stroške državnega proračuna zaposlenih še 752 državnih uradnikov in nižjih uslužbencev.

¹⁹ AS 77, fasc. 5, Stenografski in uradni zapisnik 1. in 2. seje finančnega odbora BS 15. in 16. 2. 1933.

²⁰ AS 77, fasc. 5, Stenografski in uradni zapisnik 2. seje finančnega odbora BS 16. 2. 1933.

²¹ AS 77, fasc. 4, Stenografski in uradni zapisnik 3. seje BS 24. in 25. 2. 1933.

zmanjšale in banovina je morala s svojimi sredstvi poskrbeti za njihovo delovanje.²² Banski svetniki so v posebni resoluciji izrazili tudi nezadovoljstvo s pretirano centralističnim delovanjem ministrstva za prosveto glede kadrovanja, učnih načrtov in učbenikov.²³

Iz poročila tehničnega oddelka se vidi, da so se pri izvajanju javnih del v zadnjem letu "težkoče le še povečale". V novem proračunu je moral izdatke še omejiti "na res najnujnejše potrebe", oziroma na komaj tri četrtine proračuna za leto 1932/33, kljub temu pa je ostal delež za javne gradnje največja proračunska postavka (41%). Banski svetniki so se v razpravi osredotočili zlasti na problematiko okrajnih cestnih odborov na osnovi izkušenj prvega leta njihovega delovanja po banovinskem prevzemu celotnega financiranja banovinskih cest, kritizirali pa so zlasti precejšnje zastanke banovine pri izplačevanju obveznosti do njih. Ocenili so, da so načrtovana sredstva za banovinske ceste za njihovo ustrezno vzdrževanje prenizka. Kot izhod so oblikovali resolucijo beograjski vladi in Narodni skupščini z ugotovitvijo, da je Dravska banovina "najbolj prizadeta radi nesorazmerja med banovinskimi in državnimi cestami" ter je zato treba spremeniti zakon, ki bi tudi na njenem območju uveljavil takšno ugodno razmerje kot v drugih banovinah.²⁴ Ban je še dodal, da so zaradi izostanka državnih dotacij težave tudi z regulacijskimi deli na večjih rekah.²⁵

Za izvajanje socialnega skrbstva in zdravstva je bila ob upoštevanju plačila za ostalih obveznosti predvidena slaba petina sredstev. Toda številne socialne posledice gospodarske krize, ki sta jih ilustrirala poročevalca resornega oddelka in finančnega odbora na plenumu s podatki o naraščanju števila prosilcev za pomoč v stiskah, o vse večjem vračanju izseljencev, o nezmožnosti večine pacientov, da bi plačali oskrbnine v bolnicah, o povečevanju števila ogroženih otrok, ki jim je treba nuditi varstvo v ustreznih zavodih, o izrednem porastu brezposelnosti ter o hudi socialni stiski na kmečkem podeželju tudi zaradi slabe letine, so terjale večje gmotno angažiranje banovine. Razpravo o socialni politiki je začel Rudolf Golouh s predlogom, da se oblikuje obvezni sklad za omiljenje brezposelnosti s stalnimi davčnimi dohodki, ki bi bil lahko bolj učinkovit kot pomožna akcija pri banski upravi za podpiranje brezposelnih in prizadetih v elementarnih nezgodah z le prostovoljnimi prispevki. Ob pomislekih glede nove obdavčitve in podvajanja s pomožno akcijo, je Golouhov predlog dobil veliko podporo, tudi iz delodajalskih vrst.²⁶ Na osnovi razprave o možnih davčnih virih ter namembnosti bednostnega sklada za zaposlovanje in podpiranje brezposelnih, je posebni odbor sestavil predlog, naj bi se v njem v novem proračunskem letu zbralo 23 milijonov din. Na plenarni seji je poročevalec Ivan Tavčar osvetlil pogloblitve vidike socialne problematike, posebej pa poudaril zaostrenost brezposelnosti, pa tudi le delno zaposlitev številnih delavcev s skromnimi zaslužki, ki ne dosegajo eksistenčnega minimuma, kar ima za posledico, da vsak osmi prebivalec nima sredstev za kritje osnovnih življenjskih potrebščin. Zato "ne smemo opustiti ničesar, da omilimo brezposelnost, če jo že preprečiti ne moremo". S takšno akcijo, kot je oblikovanje bednostnega sklada je treba mobilizirati vse možne

²² AS 77, fasc. 5, poročili prosvetnega oddelka in banovinskega šolskega odbora sta v prilogah k zapisniku 3. seje finančnega odbora BS 17. 2. 1933.

²³ AS 77, fasc. 5, Stenografski in uradni zapisnik 3. seje finančnega odbora BS 17. 2. 1933.

²⁴ V Dravski banovini je bilo leta 1932 državnih cest le 616 km, banovinskih pa 4081 km.

²⁵ AS 77, fasc. 4, Stenografski in uradni zapisnik 3. seje finančnega odbora 17. 2. in fasc. 5, Stenografski in uradni zapisnik 3. seje BS 24. in 25. 2. 1933.

²⁶ AS 77, fasc. 5, Stenografski in uradni zapisnik 3. seje finančnega odbora 17. 2. 1933.

vire, "da prebrodimo najhujšo dobo". Predlagatelj zanj Golouh pa je poudaril, da je ta sklad kljub nekaterim pomislekom "najmanj, kar moremo storiti" in da je gotovo od "mnogih koristnih del... ta akcija najpomembnejša". Banski svetniki so izvolili tudi sedemčlanski odbor za sodelovanje pri upravi sklada.²⁷

Glede zdravstva je bila najbolj polemična razprava o razmerah v splošni državni bolnici v Ljubljani, ki zaradi prostorske stiske oziroma prenatlačnosti, neustrezne opremljenosti in preobremenjenosti osebja ni mogla nuditi ustrezne zdravstvene oskrbe. Rudolf Golouh je predlagal, da bi bilo za ureditev neznosnih razmer treba napraviti "energično demaršo" pri vladi v Beogradu. V resoluciji vladi so poudarili tudi nujnost popolne medicinske fakultete v Ljubljani²⁸ za dvig kakovosti zdravstvenih uslug. Banski svetniki so z le skromnimi uspehi zaradi pomanjkanja sredstev poskušali doseči izboljšanje razmer tudi v banovinskih bolnicah²⁹ ter socialnih ustanovah in dejavnostih.³⁰

Potem ko so banski svetniki uspeli doseči povišanje sredstev finančnega oddelka na 15% celotnega proračuna za zagotovitev plačila zaostalih obveznosti na področju zdravstva in javnih gradenj, so začeli razpravo o skromnih sredstvih za področje trgovine, obrti in industrije (2,3%). Banski svetniki iz vrst gospodarstvenikov so jo izrabili zlasti za kritičen prikaz dejavnikov, ki negativno vplivajo na položaj teh panog ter bi jih morale z ustrezno zakonodajo in ukrepi reševati državne oblasti. Za pomoč pri urejanju perečih problemov bi bilo treba čim prej oblikovati gospodarski svet, sestavljen zgolj iz najboljših strokovnjakov. Banski svetniki so izrazili tudi nezadovoljstvo nad skromno banovinsko podporo obrtnemu strokovnemu šolstvu, ki se je v zadnjih dveh letih zmanjšala skoraj za polovico.³¹ Na plenarni seji je bila poleg nujnega ukrepanja za izboljšanje položaja strokovnega šolstva poudarjena tudi nujnost večje zaščite obrtništva. Sicer pa je poklicna in domača obrt dobila iz proračuna vsaj skromno podporo, industrija in trgovina pa sta ostali navezani "v glavnem ... le na samopomoč", kot je poudaril odborov poročevalec podjetnik Stane Vidmar. Nato je navedel "nekaj krepkih opazk" na državno denarno oziroma kreditno, devizno in davčno politiko. Uvodoma je pripomnil, da se zaveda kompetentnosti le osrednjih oblasti za reševanje problemov, ki težijo in ogrožajo gospodarstvo, toda banski svet ostaja edini forum za razpravo o njih, ker zanjo ni možnosti "na bolj merodajnem mestu". Zelo ostro je obsodil zlasti neenakomerno izvajanje davčne politike v različnih delih države, po oceni je bila v Dravski banovini leta 1932 pobrana skoraj tretjina vseh davkov v državi, in dejstvo, da so pri kreditih iz osrednjih denarnih ustanov, v katere se steka tudi veliko slovenskega denarja, privilegirani podjetniki iz centra. Tako kot druge države bi morala tudi Jugoslavija za zaščito svoje industrije uveljaviti "gospodarski nacionalizem".

Vidmar je nato predlagal sprejetje zelo ostre resolucije z uvodno ugotovitvijo, da je gospodarska in socialna kriza najtežje prizadela industrijsko najbolj razvito Dravsko banovino, za kar sta vzroka zlasti nelikvidnost denarnih zavodov in ne-

²⁷ AS 77, fasc. 4, Stenografski in uradni zapisnik 3. seje BS 24. in 24. 2. 1933.

²⁸ Medicinska fakulteta v Ljubljani je bila nepopolna in na njej je bil mogoč le študij prvih dveh letnikov.

²⁹ V državni upravi so bile splošna in ženska bolnica ter bolnica za duševne bolezni v Ljubljani s skupaj 1650 posteljami, v vseh banovinskih bolnicah pa jih je bilo 1474.

³⁰ AS 77, fasc. 5, Stenografska in uradna zapisnika 4. in 5. seje finančnega odbora 18. in 20. 2. 1933 in fasc. 4, Stenografski in uradni zapisnik 3. seje BS 24. in 25. 2. 1933.

³¹ AS 77, fasc. 5, Stenografski in uradni zapisnik 5. seje finančnega odbora 20. 2. 1933.

zadostno kreditiranje njene industrije, trgovine in obrti. Glede na obseg denarnega prometa ima banški svet pravico pričakovati, da bosta Državna hipotekarna banka in Poštna hranilnica denar, ki je v njih iz Dravske banovine, dali na voljo za potrebe njenega gospodarstva, Narodna banka pa naj bi dodeljevanje kreditov "prilagodila faktičnim potrebam" v banovini. Ban naj bi o nujnosti teh ukrepov posredoval na ustreznih ministrstvih in ustanovil poseben organ za Dravsko banovino z nalogo, da se ukvarja s pridobivanjem kreditov iz osrednjih denarnih zavodov. Na te radikalne predloge, ki so pomenili hudo kritiko delovanja osrednjih oblasti oziroma ustanov in njihovega zapostavljanja Dravske banovine, je moral reagirati ban kot politični predstavnik vlade v banovini. Poudaril je, da banški svet po pristojnostih in sestavi ni ustrezno telo za sprejemanje predlagane resolucije, ki posega v splošne državne zadeve. Treba je sestaviti novo resolucijo, v kateri se morajo "ostrine... izgladiti", ter jo osredotočiti na pričakovanje hitre pomoči vlade pri reševanju denarne krize v Dravski banovini. Takšna resolucija, pri kateri bi se gledalo "na formo", bi ga razbremenila, da mu ne bi bilo treba banški svet opozoriti, da ostane "v okviru njemu naloženih dolžnosti in da naj ne gre izven".³² Banški svet je prizadevanjem bana, da ne bi prišlo do konflikta z Beogradom, ustregel s sprejetjem neproblematične kratke resolucije s pozivom vladi, da za reševanje denarne krize z uredbo ponovno dovoli neomejeno nalaganje javnega denarja in denarja opravično nesposobnih oseb v varne banovinske zavode ter da že vložena takšna sredstva v njih ne bi bilo treba prenesti v Državno hipotekarno banko.³³

Glede na to, da so banški svetniki uspeli doseči okoli 4 odstotni povešek občega banovinskega proračuna na 99,5 milijona din³⁴ in da so na novo oblikovali bednostni sklad v znesku 23 milijonov din kot njegovo dopolnilo, kar pomeni več kot četrtsinsko povešanje sredstev za banovinske dejavnosti v primerjavi s predlogom banske uprave, so morali posvetiti veliko pozornost zagotovitvi ustreznih dohodkov. Ob tem so morali upoštevati tudi slabe rezultate pri realizaciji večine dohodkov v tekočem proračunu zaradi gospodarske krize. Finančni odbor je v prizadevanjih za pokritje izdatkov z realnimi dohodki uspel oblikovati predlog za 12 novih davčnih virov, ki pa jih nato minister za finance večino ni potrdil.³⁵ V razpravi o njih so se pokazali tudi različni interesi zastopnikov posameznih slojev in poklicev, tako da so posamezniki glasovali proti nekaterim davčnim obremenitvam.³⁶

Ban je zadnji dan zasedanja ob pozdravu ministru za socialno politiko in zdravstvo Ivanu Puclju posebej poudaril, da se sprejeti banovinski proračun "z vso pravico lahko imenuje socijalni proračun". Ministrova navzočnost omogoča banskemu svetu, da mu glede na njegov resor posreduje svoje "želje in težnje" v socialni politiki. Ivan Tavčar je Puclja seznanil z oblikovanjem bednostnega sklada in njegovimi cilji pri omilitvi brezposelnosti ter ga prosil, naj posreduje, da bo tudi Beograd pokazal "polno razumevanje" za ta prizadevanja banskega sveta. V odgovoru je minister prikazal prizadevanja svojega ministrstva glede reševanja brezpo-

³² AS 77, fasc. 4, Stenografski in uradni zapisnik 3. seje BS 24. in 25. 2. 1933. Glede na skromne postavke za agrarne operacije (0,8%) in za rezervo (1,5%) o njih ni bilo razprave.

³³ AS 77, fasc. 4, Stenografski in uradni zapisnik 4. seje BS 25. 2. 1933.

³⁴ Poviški so znašali za kmetijstvo 175.000 din, za prosveto 180.000 din, za javne gradnje 100.000 din, za socialno politiko in zdravstvo 1,1 milijona din in za finančni oddelek oziroma za poravnavo zapadlih obveznosti 2,5 milijona din.

³⁵ Od pomembnih novih davščin sta bila potrjena le vira za bednostni sklad, in sicer 1% obvezni prispevek delodajalcev in 0,5% prispevek delavcev od mezd.

³⁶ AS 77, fasc. 5, Stenografski in uradni zapisnik 3. seje BS 24. in 25. 2. 1933.

selnosti, s katerimi pa v vladi ni uspel. Ta je zavrnila njegov zakonski predlog za sistematično pomoč brezposelnim, minister za finance pa mu je za ta namen odobril le tretjino (200 milijonov din) zahtevanih sredstev, ker da bi večji prispevek omajal državne finance. Izrazil je zadovoljstvo, da se je pomembne socialne akcije lotila prav industrijsko najbolj razvita Dravska banovina. Ta se mu zdi "posrečena" in za njeno udejanjenje se bo "z vsemi silami" zavzel, pri čemer se že vnaprej zaveda, da bo "naletel na odpor gotovih ljudi", ki se ne zavedajo, da so gmotno premožni dolžni pomagati socialno šibkim. Ta bojazen se je nato izkazala za utemeljeno.

Banski svet je v nadaljevanju seje na banov predlog razpravljal še o osnutku njegove "Naredbe o podpiranju brezposelnih in pobijanju delomrznosti". V njej so bila določila o vodenju evidence brezposelnih, o pomožni akciji za pomoč brezposelnim ter o zbiranju prostovoljnih prispevkov občin, banovine in države za ta namen. Banski svetniki so po oblikovanju svojega obveznega bednostnega sklada tudi to akcijo za omilitev brezposelnosti, ki jo je organizirala banska uprava, načelno podprli, predlagali pa so nekaj popravkov zlasti glede vloge občinskih odborov pomožne akcije.³⁷

Ob sklepu III. zasedanja se je Ivan Tavčar zahvalil banu "na uvidevnosti, da je pristal na tak način obravnavanja proračuna, ki odgovarja demokratičnim principom vsake javne ustanove, v kateri je zastopano naše ljudstvo. O priliki obravnavanja tega proračuna nismo bili samo posvetovalni organ, dejansko je bila razprava izvedena tako, da smo v vseh točkah proračuna odločevali... Jaz mislim, da upravičeno lahko trdim, da ta proračun ni samo proračun kraljevske banske uprave kot take, ampak proračun banovinskega sveta. Vsaj je banovinski svet v generalni in specijalni debati pri vsaki priliki glasoval in s tem izražal svoje mnenje in odločeval glede posameznih postavk proračuna." Takšen potek sprejemanja proračuna je treba poudariti tudi zato, "ker se mnogokrat javnosti hoče inputirati mnenje, češ, da banovinski svet nima nobene prave vrednosti in da banovinski svet ne vrši tiste naloge in nima tistih pravic, kot bi jih moralo imeti demokratično ljudsko zastopstvo. Zavedamo se, da teh pravic po zakonu res nimamo, tekom razprave v banovinskem svetu pa je bila stvar praktično izpeljana tako, da so bile te pravice banovinskemu svetu dejansko priznane in prav s te strani g. ban sprejmite našo zahvalo, da ste tako umevali naloge banovinskega sveta in mu dejansko dali tako pravico in obeležje največje resnosti." Tavčar je svojo razpravo sklenil z željo, da bo delovanje prihodnjega banskega sveta že temeljilo na novem zakonu o dekoncentraciji državne uprave in da mu bo z njim "zagotovljena izvedba najširšega demokratskega in avtonomnega principa." oziroma, da bodo imeli banski svetniki "več možnosti uveljaviti se tudi v zakonitem obsegu". Ban se je zahvalil banskemu svetu za njegovo prizadevno sodelovanje pri oblikovanju banovinskega proračuna, za katerega je ugotovil, da je "harmoničen in homogen" ter so v njem prepletene podpore različnim banovinskim dejavnostim in ni mogoče posameznih postavk izdvajati.³⁸

Vlada je sredi marca 1933 zaradi "splošnega gospodarskega položaja in v skladu z načelom štednje v vsem javnem gospodarstvu" sklenila znižati tudi banovinske

³⁷ Naredba je določala, da opravljanje podpornega fonda za omilitev brezposelnosti vodi Osrednji pomožni odbor za Dravsko banovino, sestavljen zlasti iz predstavnikov občin z večjim številom industrijskega delavstva, organizacij delavcev in delodajalcev, Javne borze dela in drugih, za administrativne posle pa je zadolžila oddelek za socialno politiko in narodno zdravje banske uprave (SL kraljevske banske uprave Dravske banovine, št. 31, 15. 4. 1933).

³⁸ AS 77, fasc. 4, Stenografski in uradni zapisnik 4. seje BS 25. 2. 1933.

proračune.³⁹ Iz pisanja Jutra se vidi, da si je minister za socialno politiko Pucelj prizadeval izpolniti obljubo, ki jo je dal banskemu svetu glede bednostnega sklada, vendar je uspel le delno. Minister za finance pa je pri končni potrditvi tudi za obči proračun Dravske banovine uveljavil radikalno znižanje, ki je znašalo povprečno skoraj 14%. Znižal ga je za 12 milijonov din na 87,5 milijona din, proračuni banovinskih podjetij, zavodov in ustanov pa so bili znižani za 2 milijona din.⁴⁰ Iz potrjenega proračuna se vidi, da je bil poglobitveni vzrok za izpad dohodkov, kakršne je predvidel bankski svet, ministrova zavrnitev državne dotacije⁴¹ in takšne spremembe trošarinskega zakona, ki bi povečala dohodke banovine od alkoholnih pijač.⁴² Jutro je v komentarju ugotovilo, da je minister za finance uveljavil tako kot za državni proračun tudi za banovinske proračune načelo "stroge štednje" in da je s skupaj 120 milijoni din banovinski proračun Dravske banovine še vedno relativno najvišji v državi.⁴³ Njeni visoki izdatki so zlasti posledica dejstva, da je za razliko od drugih banovin dosledno izvajala obveznosti iz zakonov o zdravstvenih občinah za terensko zdravstveno službo in o samoupravnih cestah ter da je imela glede na najbolj razvito šolstvo tudi najvišje izdatke po določbah zakona o narodnih šolah.⁴⁴ Jutro je v članku s strokovno analizo državnih in samoupravnih financ s posebnim ozirom na Slovenijo poudarilo, da ima njena razvitost posledico tudi na samoupravnem področju: "Tudi je naravno, da gospodarsko razvitejša pokrajina tudi v pogledu samouprav ne more stati na nivoju primitivnih predelov države" in da "so kompetence brez financ iluzorne".⁴⁵ Jutrova kritična razmišljanja in stališča banskega sveta kažejo, da so bili v slovenskem taboru Jugoslovanske radikalne kmetijske demokracije vedno bolj nezadovoljni z odnosom vlade do financiranja posebnih samoupravnih banovinskih dejavnosti.

Po daljšem zavlačevanju je minister potrdil tudi proračun bednostnega sklada, za katerega so lahko začeli pobirati davke šele s 1. julijem 1933. Ob tem ga je občutno znižal na le 9 milijonov din,⁴⁶ kar je komaj 40% zneska, ki ga je predlagal bankski svet. Zakasnela potrditev z občutno nižjo vsoto je povzročila hudo ogorčenje med bankskimi svetniki.⁴⁷ Ne glede na to dejstvo pa pomenijo dodatna sredstva bednostnega sklada vsaj skromno izboljšanje samoupravnih financ za leto 1933/34, ki so se tako zvišale na 129 milijonov din.

V primerjavi s tekočim proračunom pa je bilo posebno pozitivno, da je nato izpad dohodkov v letu 1933/34 znašal le desetino, pri čemer je bankski svet realno načrtoval dohodke iz posameznih virov, velik izpad predvidenih dohodkov iz pre-

³⁹ Jutro, 24. 3. 1933, št. 71.

⁴⁰ Lastni dohodki podjetij, zavodov in ustanov so bili predvideni v višini 32,5 milijona din, dotacije iz občega proračuna so znašale okoli 10,5 milijona din in so skupaj razpolagali s 42,7 milijona din. Od proračuna samoupravnih podjetij Dravske banovine je bil višji le še za Savsko banovino, povprečno znižanje te vrste proračunov pa je bilo 9%.

⁴¹ Državna dotacija za vse banovinske proračune v letu 1933/34 je sicer znašala 90,5 milijona din.

⁴² Službeni list kraljeve banske uprave Dravske banovine, 1. 4. 1933, št. 27, Uredba glede banovinskega proračuna Dravske banovine za leto 1933./1934.

⁴³ Višja proračuna sta imeli le Savska (184,2 milijona din) in Donavska banovina (143,6 milijona din), toda ob znatno višjem številu prebivalstva kot Dravska banovina (Jutro, 30. 3. 1933, št. 75, Banovinski proračuni od ministrstva odobreni).

⁴⁴ Jutro, 19. 2. 1933, št. 43.

⁴⁵ Jutro, 19. 2. 1933, št. 43.

⁴⁶ Službeni list kr. banske uprave Dravske banovine, 5. 8. 1933, št. 63, Uredba glede proračuna izrednih izdatkov in dohodkov "Bednostnega sklada" Dravske banovine za leto 1933./1934. (1. julij 1933 do 31. marca 1934).

⁴⁷ AS 77, fasc. 6, Stenografski in uradni zapisnik 2. seje IV. izrednega zasedanja BS 5. 9. 1933.

tekljih let pa je povzročila ministrova zavrnitev plačila že odobrene državne dotacije v proračunu za leto 1932/33.⁴⁸ Ban je zato glede proračunskega leta 1933/34 lahko ugotovil, da "ni bilo ugodno, gospodarske in specijalno denarne prilike se niso izboljšale in zadovoljni moramo biti že s samim dejstvom, da se občutno niso poslabšale..." Proces velikega upadanja realizacije dohodkov banovinskih proračunov, ki se je začel leta 1931, se je tako zaustavil.⁴⁹

Ob sklepu naj poudarimo velika prizadevanja banskega sveta na zasedanju leta 1933 za omilitev posledic gospodarske krize, ki pa jih je minister za finance ob potrjevanju banovinskega proračuna v precejšnji meri razvrednotil. Ponovno se je pokazalo, da bi bilo za učinkovito izboljšanje gospodarsko-socialnih in prosvetno-kulturnih razmer v Sloveniji nujno udejanjenje širokih samouprav oziroma avtonomije, posebej tudi na finančnem področju, kar pa so centralistični politični krogi preprečili.

Miroslav Stiplošek

ATTEMPTS BY THE DRAVSKA BANOVINIA COUNCIL TO ALLEVIATE THE CONSEQUENCES OF THE GREAT DEPRESSION THROUGH THE 1933/34 BANOVINIA BUDGET

S u m m a r y

At its First Session in January 1931, when the Great Depression began, the Dravska Banovina Council, to which the Interior Minister had appointed twenty-four representatives from all districts and sixteen from larger towns, began to carry out its primary task, that of counselling the Ban in the shaping of the banovina's annual budget for economic, construction, social, health, education and cultural activities, as well as its numerous institutions, which were important for the development of Slovenia. By the time of the Council's Third Session, in February 1933, the Depression had reached its peak and so had its social consequences. The turn of 1933, following the demand by the former Slovene People's Party for Slovenia to be given federal status, saw a severe deterioration in the political situation.

Having resolutely denounced federalism, the Banovina Council, which was composed of members of the governing Yugoslav Radical Peasant Democracy, demanded the introduction of provincial self-government as prescribed by the Constitution of September 1931. In successive resolutions, the councillors proposed to the central government steps for improving the critical situation in industry, finance and social care, and measures seeking to alleviate the social consequences of the Depression through appropriate allocations in the banovina's budget. A significant achievement was the creation of a new poor fund which it was hoped, would alleviate the high unemployment rate, and aid those most affected by the economic crisis.

The fate of the banovina's budget for 1933/34, which was subject to approval by the Finance Minister, demonstrated once again that for the Banovina Council to be able to work effectively for the economic, social, educational and cultural improvement of Slovenia, a special law on financial resources, as well as the implementation of self-government, was needed. The attempts by the Dravska Banovina Council to achieve its important objectives were frustrated by the centralist political circles in Belgrade throughout the 1930's.

The financial proposal for 1933/34, adopted by the councillors after a ten day discussion, was reduced by the Minister of Finance by almost one fifth, to 129 million, causing great discontent in the Slovene camp of the governing Yugoslav Radical Peasant Democracy. Supported by the regime's paper *Jutro* (The Morning) the councillors voiced the demand that the central government consider their budget proposals, which had been formulated to suit Slovenia's higher development rate and, consequently, greater needs.

⁴⁸ AS 77, fasc. 7, Pregled izvršenih izdatkov in doseženih dohodkov po občem banovinskem proračunu za leto 1933/1934.

⁴⁹ AS 77, fasc. 6, Stenografski zapisnik 1. seje V. rednega zasedanja BS 5. 2. 1934.